

Світлана Овчаренко

професор кафедри глобалістики, євроінтеграції

та управління національною безпекою

ОРИДУ НАДУ при Президентові України, д.філос.н., професор

ORCID 0000-0002-3311-1546

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СИМВОЛІЧНОЮ ДЕКОМУНІЗАЦІЄЮ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ

Стаття обговорює проблеми загального соціально-психологічного і соціально-культурного характеру, що виникають в процесі публічного управління процесом очищення української міст від комуністичної символіки. Аналізуються процеси формальної та неформальної символізації міст та формулюються рекомендації щодо застосування технологій оновлення символічності міст у пост-декомунізаційний період їх розвитку.

Ключові слова: публічне управління містом; культурна політика; декомунізація; символічність міста.

Svitlana Ovcharenko

Professor of the Department of global studies, European integration

and national security management ORIPA NAPA under the President of Ukraine,

Doctor of Science in Philosophy, Full Professor

ORCID 0000-0002-3311-1546

PUBLIC MANAGEMENT OF SYMBOLIC DECOMMUNIZATION OF UKRAINIEN CITIES

Problematic issues of city symbolization are being considered in connection with the process of decommunization in Ukraine. Actions within the framework of decommunization are interpreted as actions aimed at reinterpreting the symbolism of the city and unfolding in the context of universal cultural patterns of events of this kind. This leads to an analysis of the factors that create the symbolism of the city from the standpoint of philosophical and cultural generalization. The city is interpreted as a holistic object whose dialectical existence is determined by the weight of the cultural factor. Therefore, the symbolization of the city is depended on the social, ideological and political processes that affect the perception of the symbolism of the city. The symbolization of the city is revealed as a potentially conflicting phenomenon as it appeals to the emotional factors of social communication. As a result of the analysis of the symbolism of the city in its typological features it is noted that political influence on the process of symbolization can take place in a formal and informal way. The absolute confluence of the two types of influence can be seen on the example of symbolization of cities of a pro-communist character, which caused deep psychological traumas for the residents of the city in the process of decommunization. The implementation of the decommunization policy in Ukraine must avoid the drawbacks of the Soviet symbolization of cities and use all possible tools to prevent the formation of a new symbolic totality. The contemporary symbolism of the city ought to strike a balance between formal and informal symbolization for the further modernization of cities. Such symbolization need to be both universal and unique for each city in Ukraine as well as motivating for the inevitable change in the future.

Key words: public management; cultural policy; decommunization; city symbolism.

Постановка проблеми

Сучасне розуміння напрямків розвитку політичних процесів та процесів публічного управління все частіше пов'язується з «фактором культури» в найширшому розумінні цього поняття. Не є виключенням і процес декомунізації, здійснення якого в сучасній Україні можна осмислити і в драматичних тонах з використанням оцінок «зрада» та «перемога», і більш стримано – як один з чергових етапів змін такого роду, що неодноразово відбувалися в історії людства. Зміна топографічних назв, знесення меморіалів, живописних та скульптурних зображень, які втілювали пам'ять про владних або ідеологічних супротивників – добре відома управлінська та політична практика, що неодноразово використовувалася в історії людства.

Вона має свої наслідки – як позитивні, так і негативні, як показує час. Очевидно, що знищення пам'ятних знаків і символів противника є наочною демонстрацією перемоги. Але сам факт руйнації попереднього офіційно санкціонованого символічного світу ідеології

супротивника може бути використаний для продовження політичного протистояння, оскільки нікому ще не вдалося остаточно стерти пам'ять про емоційні відчуття приналежності до «правильного» світу «правильної» ідеології, хоч би як вона не була поборена та підкорена. Дійство руйнації саме по собі має символічне навантаження і може бути різним способом прокоментоване та розтлумачене, що, власне і демонструє історична пам'ять, в якій, практично, не існує остаточного забуття.

Особлива в культурному плані ситуація щодо війни пам'ятей склалася на сучасному цивілізаційному етапі, коли своє почесне місце зайняла історична наука, сформувалося коло фахівців та текстів, провідним завданням яких є недопущення забуття. Тому, намагаючись розібратися з наслідками декомунізації для України, як і для інших посткомуністичних країн, потрібно мати на увазі, що сучасна ситуація багато в чому складніша, на відміну від тих часів, коли пам'ять

© Овчаренко С. В., 2021.

суспільства не мала такої розвинутої інституційної підтримки, яку вона має на початок XXI століття – пам'ять генерується освітою, засобами масової інформації, культурними індустріями. Пам'ять символізується і політично забарвлюється. Це – засадничий стан культури сучасного суспільства, в якому відбувається процес декомунізації.

Показовим фактом інституалізації національної пам'яті в нашій країні є, зокрема, створення Українського інституту національної пам'яті (УІНП) [4], який відіграє значну ідеологічну роль в формуванні гуманітарної стратегії держави, задаючи зміст націотворчим процесам. Діяльність УІНП сьогодні є одним з провідних факторів цілепокладання в публічному управлінні в сфері формування загальнонаціонального світогляду, що не можна залишити поза увагою в обговоренні теми символічної декомунізації.

Для України процес змагання за різну історичну пам'ять досить виразно пов'язаний з символічністю міст, серед яких найбільш яскраво самобутніми в цьому аспекті є саме ті, які претендують на регіональну першість – Львів, Одеса, Харків, Донецьк та Київ. Намагання розібратися із проблемою символізації сучасних українських міст, способами формування та прочитання символічності міст в сучасній Україні може стати внеском у зняття тої політичної напруги, що є між різними регіонами країни та дати відповідь щодо напрямків подальшого просування по шляху національного єднання та примирення.

Говорити про символічність міста – це означає говорити про культурний фактор існування міста, який є відмінним від економічних, соціальних та політичних факторів. Саме культурна цілісність міста робить його вельми проблемним об'єктом для публічного управління. Оскільки процес декомунізації символічного середовища міста є процесом культурно-політичного характеру, він є нелінійним, в якому публічне управління стикається зі всією повнотою різноманітності виявлення символічності, що не вичерпується наявністю візуальних або архітектурних маркерів. Символічний простір такого складного соціально-культурного утворення як місто не можна зруйнувати або очистити від непотрібних/застарілих/неприйнятних символів, не заповнивши цей простір новим символічним змістом. І якщо з виконанням прибирання комуністичної символіки все проходило більш-менш впорядковано і було законодавчо унормовано, то зі створенням оновленої символічності все не так просто і адміністративно визначено.

Отже, для сучасного етапу публічного управління символічною декомунізацією міста проблема полягає у створенні нового символічного світу, яким буде просякнуте пост-декомуністичне життя міської громади та який буде атрактором символічної самоідентифікації містян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В загальному плані процесом декомунізації в Україні називають процес, який був розпочатий з набуттям Україною незалежності і остаточно юридично закріплений у пакеті з чотирьох законів, що схвалила Верховна Рада у 2015 році: «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939—1945 років», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців

за незалежність України у XX столітті», «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

В статті 1 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» вичерпно визначено, що відноситься до комуністичної символіки:

а) будь-яке зображення державних прапорів, гербів та інших символів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік у складі СРСР, держав так званої «народної демократії»...

б) гімни СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік чи їх фрагменти;

в) прапори, символи, зображення або інша атрибутика, в яких відтворюється поєднання серпа та молота, серпа, молота та п'ятикутної зірки, плуга (рала), молота та п'ятикутної зірки;

г) символіку комуністичної партії або її елементи;

г) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які обіймали керівні посади в комуністичній партії ...

д) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені подіям, пов'язаним з діяльністю комуністичної партії, із встановленням радянської влади на території України, ... переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у XX столітті (крім пам'ятників та пам'ятних знаків, пов'язаних з опором і вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури);

е) зображення гасел комуністичної партії, цитат осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії.

е) назви областей, районів, населених пунктів, районів у містах, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топоніміки населених пунктів, підприємств, установ, організацій, у яких використані імена або псевдоніми осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії, ... назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії (включаючи партійні з'їзди), річницями Жовтневого перевороту 25 жовтня (7 листопада) 1917 року, ...переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у XX столітті (крім назв, пов'язаних з опором та вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури);

ж) найменування комуністичної партії» [3].

Ця цитата показує, що, незважаючи на досить докладний перелік того, що в якості символіки забороняється, Закон заклав простір для суперечок та символічного протистояння міст України тим формулюванням, що наведено в дужках – «крім назв, пов'язаних з опором та вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури». Закон визначив заборони, але нічого не додав у розуміння дозволеного та належного у такій неоднозначній царині, якою є сфера символізації. Закон залишив відкритими питання про визначні постаті, що брали участь у опорі та вигнанні нацистських окупантів з України або у розвитку української науки та культури. Тому, крім проблем тлумачення подій Другої світової

війни, що очевидно, зважаючи на історико-політичну неоднозначність і складність процесів в Україні тих часів, цей документ інспірує також дискусію щодо визначення характеристик української культури та науки практично протягом всього ХХ століття.

Слід зазначити, що реалізація Закону має як суто адміністративно-управлінські наслідки, так і загально-національні світоглядні. На даний час (початок 2021 року) фактично виконано все, що стосувалося ухвалення та реалізації рішень місцевої влади щодо топографічних назв, прибирання пам'ятників, видалення згадок про комуністичну партію з офіційного публічного простору. Про це свідчать як звіти територіальних публічних адміністрацій всіх рівнів, так і чисельні публікації у ЗМІ України. Цій темі був присвячений окремий розділ «Декомунізація та місто» у Е-журналі урбаністичних студій «Місто: історія, культура, суспільство» [2, с. 101–228].

Але загальна позитивна діяльність органів публічної влади у напрямку символічної декомунізації українських міст не позбавлена помилок та ускладнень, що стають приводом для відповідних судових позовів і потребують ґрунтовного теоретичного осмислення.

В останні декілька років в Україні з'явилася низка досліджень, які можна назвати пост-декомунізаційними науковими розвідками символіки міста, які зосереджуються на культурних наслідках цього процесу. Перш за все, це – монографія О. А. Гриценко «Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище» [1], в якій докладно аналізується соціокультурні результати декомунізації. Показовим також є науково-дослідний проєкт «CityFace» [6], який вивчав і продовжує вивчати міське життя та стан символічного «самопочуття» великих та символічно значущих міст – Дніпра, Донецька, Запоріжжя, Одеси та Харкова. Цей проєкт був розпочатий у 2018 році та мав на меті «міждисциплінарне дослідження символічного простору п'яти міст України – виявлення «обличчя» цих міст та аналіз трансформацій ідентичності їх мешканців» [6].

Публікації проміжних результатів цього проєкту був присвячений окремий випуск збірника наукових праць «Δόξα / Докса», темою якого стала «Репрезентація міста в культурних, історичних та соціальних практиках» [8].

Слід зазначити, що загальні підходи до наукового осмислення символічності міст відповідають світовим тенденціям розгляду цього питання, узагальнений виклад яких можна знайти у колективній монографії «Cities full of symbols : a theory of urban space and culture» («Наповнені символами міста: теорія урбаністичного простору та культури») [7].

Отже, тема символічності міста сьогодні є актуальною для України не тільки у науково-дослідному контексті розвитку урбаністичного та культурологічного знання, але і має практичну публічно-управлінську значущість, що визначило мету статті.

Мета

Метою даної статті є аналіз факторів, що мають бути враховані всіма ланками публічного управління в процесі формування оновленої декомунізованої символізації українських міст.

Зважаючи на цю мету, в статті буде використаний постдисциплінарний підхід для дослідження міста як символічної цілісності. Розуміння витоків символічно-

сті міста обговорюватиметься на перетині соціальних, культурних, політичних, психологічних, урбаністичних факторів розвитку сучасного міста. При цьому буде враховано, що символічність міста розглядається з практичною ціллю надання певних рекомендацій, або, принаймні, застережень, які можуть бути враховані у практиці управління процесом розвитку міста.

Виклад основного матеріалу

Аналізувати політичні процеси та суспільні дискусії, що пов'язані з темою декомунізації та не вщухають в Україні протягом всіх років незалежності, не розібравшись з загальними теоретичними підвалинами символічності міста, є намаганням знайти спрощені відповіді на складні питання. Місто як соціокультурне утворення, як громада – це багатошаровий об'єкт для дослідження. Кожне місто має як загальні, так і неповторні риси. З одного боку, мешканці сучасних українських міст є учасниками процесів, які є стандартизованими та унормованими для всіх адміністративно-територіальних одиниць. Стандартизованими для всіх міст України є норми управління міським господарством, організації виборчих процесів до органів місцевої влади, система місцевого оподаткування тощо. Такі процеси в місті визначаються законодавчо на державному рівні і є загальними для всіх міст країни. Це – уніфіковані характеристики міста. А з іншого боку, життя у місті має конкретні якості, які місто утворює як культурна спільнота. Такі якості міста називають «духом міста», його душею, його образом.

«Дух» міста утворюють:

- біографії визначних мешканців міста, які пов'язані з адмініструванням, політикою, літературою, мистецтвом, наукою, благодійністю та просвітництвом, релігійним служінням;
- літературні описи міста, знамениті висловлювання та характеристики міста, поетичні рядки, пісні, літературні герої, які пов'язані з містом.;
- легенди про походження міста, його назву, міфологічні герої міста;
- характерні побутові риси мешканців міста, особливості мови, традиції святкування, перелік визначних подій, особливості кухні, етнічний склад;
- особливості економіки міста, характерні професії, його природні ресурси та ландшафти;
- історичні події, пов'язані з містом;
- притаманні місту особливості красевидів та пов'язаних з ними флори або/та фауни.

Проте, як економічні, політичні, географічні, так і культурні фактори існування міста поєднуються достатньо своєрідно, що створює характерне емоційне сприйняття міста або його символічність. Ця емоційно забарвлена узагальнена характеристика існування міста, яка не є ані суто політичною, ані суто економічною, дуже складно осмислюються та практично не враховуються у порадах для системи публічного управління.

Проте, адекватно завершити процес символічної декомунізації міст не видається можливим, якщо не визнати місто таким об'єктом публічного управління, що принципово не розкладається на відокремлені елементи та «сфери управління», а управління ним має здійснюватися як результат осмислення взаємопов'язаності всіх нероздільних процесів. Постдисциплінарний методологічний підхід є необхідною умо-

вою осмислення процесу символічної декомунізації, оскільки відмова від комуністичних символів є не кінцевою метою, а початковою умовою подальшого національно-культурного розвитку України.

Відмовляючись від матеріального втілення комуністичної ідеології – топографічних назв, декоративних елементів в архітектурі, скульптурних пам'яток – Україна поступово виходить не тільки з радянського минулого, але і з культурної ситуації, яку неофіційно називали «вбивством міст» і яка втілювала політику нівелювання розмаїття будь-яких поселень за часи Радянського Союзу. Декомунізація в місті – це ще і відмова від стандартизації життя громади.

Тому розуміння символічної декомунізації тільки як прибирання монументів і зміну назв вулиць або міст веде до загрози іншого характеру – спроби уніфікувати місто за іншими культурними нормами, обов'язковими для всіх, що, власне, загрожує збереженням атмосфери тоталітаризму, але іншого ідеологічного характеру. Політична і соціальна проблема символічної декомунізації полягає в тому, що злам знакового світу комуністичної державності, за своєю типологічною сутністю, ні чим не відрізняється від бідь-якого іншого зламу ворожої державної символічності, що в історії відбувався неодноразово. А отже, новим політичним силам доводиться відокремлюватися не тільки від знаків, але і від тоталітарних способів подальшої культурної комунікації та державної символізації.

Символічна декомунізація міст – це більш складний для України процес, ніж прибирання пам'яток та назв, які асоціюються або нагадують про комуністичне минуле. Сучасні українські міста опиняються на роздоріжжі між спотвореним радянським часом історико-культурним минулим та рухливим загальносвітовим культурним майбутнім, на якому їм потрібно побудувати свою сучасну культурну неповторність і стати осередками модерної загальнонаціональної ідентичності. Українські міста народжують власну сучасну символічність, і політики та представники публічної влади в цьому процесі мають брати участь тільки пересвідчившись, що розуміють діалектичність цього процесу.

Потрібно пам'ятати, що символіка міста, яка завжди є емоційно забарвленою, може використовуватися у політичних цілях, і цілі ці не завжди шляхетні. В сучасній практиці публічного управління містом його символічність часто стає елементом політичного маніпулювання масовою свідомістю. А в якості технології політичного впливу, символічність міста може використовуватися у двох основних напрямках – політико-економічному та політико-соціальному.

Економічний напрямок політичного використання символічності міста застосовується у маркетингових стратегіях та процесах брендингу. Є достатньо велика кількість наукових досліджень, практичних рекомендацій, навчальних матеріалів по темі іміджу та брендингу територій [Див. 5]. Звернемо увагу на те, що основна якість символічності міста, яка буде використана при економічно-центричному підході, є якість бути товаром (товарним знаком, рекламою). Таке розуміння теми символізації міста, на жаль, на теперішній час є найбільш тиражованим та імплементованим у загальній стратегії розвитку українських міст та має вирішальний вплив на технології муніципального управління. Складається загальне враження, що успішне існуван-

ня міста залежить від здатності бути товаром і єдиний зміст його символічності – успішний бренд. Хоча залишається не зовсім зрозумілим, яким чином можна продати місто, але існує загальна згода симпатиків теорії брендингу територій (за замовчуванням), що це – технологія приваблення інвесторів, які, як стверджують бренд-мейкери, жвавіше будуть вкладати кошти у місто-бренд.

Основна проблема політики економічної символізації міста полягає у тому, що така символізація не стосується внутрішніх міських проблем співіснування членів громади, а є орієнтованою на зовнішніх споживачів, передусім туристів. Тому до проблеми бренду міста самі містяни ставляться, здебільшого, індиферентно.

Другий напрямок політичного використання символізації міста – соціальний, і він не є вже таким нейтральним щодо повсякденного життя містян, як економічний. Соціально спрямована символізація міста може стосуватися таких тем, які стають ідеологічно насиченою інтерпретацією історичних подій або ролі видатних містян у формуванні «духу міста». Така актуальна соціально спрямована символізація зачіпає наступні політичні теми, що є характерними для всіх сучасних європейських міст, але для українських міст, як і для всіх інших пострадянських, мають особливе значення:

- результати другої світової війни для міста;
- мовна та етнічна ідентифікація міста;
- історія виникнення міста та державно-національна приналежність;
- релігійна ідентифікація міста;
- практики громадянської пам'яті (практики комеморації) містян.

Ці аспекти політичної символізації міста є потенційно соціально конфліктогенними, і саме вони стають основою політично ангажованих поглядів на символічність міста. Основна проблема у політизації зазначених аспектів символізації міста полягає в тому, що, за законами символізму в цілому, коли зазначені теми набувають символічного значення, починають спрацьовувати ірраціональні ознаки символу, які пов'язані з емоційністю. Отже, не слід забувати, що декомунізація, в символічному плані, розгортається і за законами естетичного сприйняття світу і очевидно, що вона не може протікати емоційно нейтрально – розсудливо і доказово. В світі естетичного буття інформації істинними є тільки емоції, а істина завжди емоційно забарвлена.

Беручи до уваги ідеологічну складову символізації міста, спробуємо дати відповідь на питання: що має і може зробити публічна влада в процесі формування пост-декомунізованого символічного світу міста? І чи не буде ця управлінська діяльність втручанням у сферу прав людини, зокрема права на культурне самовизначення та вільний вибір світогляду?

Типологічно публічно-управлінські технології символізації міста умовно можна поділити на 1)формальні та 2)неформальні.

Формальна символізація міста пов'язана з такими за якістю способами символізації, які є універсальними щодо процесу самоідентифікації мешканців міста. У такій символізації міста велику роль відіграють штучні знаки, з якими пов'язана впізнаваність чи

виокремленість міста серед низки таких самих знаків, що відносяться до символізації іншого міста. До таких символічних знаків слід віднести все, що пов'язано з офіційною геральдикой міста – прапор, герб міста, девіз. Такими ж формалізованими є символічні знаки брендингу територій, які, в більшій мірі, застосовуються для зовнішнього щодо міста реципієнта – туристів, інвесторів, міжнародних організацій тощо. Така символізація є формальною ознакою міста, і, як правило, прив'язана до чітко визначених матеріальних знаків. Вона є однозначною і завершеною – усталеною.

Неформальна символічність складніша за своїм вмістом, і вона є принципово незавершеною та відкритою системою. Неформальна символічність пов'язана з ідеологічними особливостями трактування міських подій та біографій містян, з особливостями міфології історичного минулого міста, сприйняттям його сьогоденного стану та майбутніх перспектив. Неформальна символічність не має однозначно встановленого матеріального носія, який є незмінним у часі та незалежним від історичних обставин, проте вона яскраво емоційна. Неформальна символічність існує лише як людська перцепція міста. Вона багатшарова та варіативна, ситуативна та схильна до перетворень. Цей тип символізації безпосередньо залежний від світоглядних та політичних аспектів свого виникнення та функціонування.

Проблемність реалізації проєкту символічної декомунізації міст пов'язана з тим, що радянська символізація дуже жорстко поєднувала два типи символізації – формальний і неформальний. Геральдичні знаки безпосередньо поєднувалися зі світоглядною трактовкою всіх інших джерел символізації – історичних подій, діяльності видатних особистостей, ставленням до етнонаціональних та релігійних процесів в місті. Отже, зміна геральдики та інших знаків комуністичного маркування територій, яка відбувається в процесі символічної декомунізації, багатьма містянами сприймається як руйнація всього спектру символічної ідентифікації міста, в якому вони мешкають. Місто для них втрачає емоційний смисл, втрачає «дух» і людяність.

У зв'язку з чим виникає додаткове питання: чи має взагалі перейматися система публічного управління містом його символічністю як сферою своєї відповідальності? Таке питання постає як у разі формального, так і неформального процесу символізації міста, які будуть супроводжувати розвиток українських міст і надалі.

У першому випадку – формальному – слід визнати, що геральдика міста є його політично-адміністративним знаком. Зміна геральдики міста, це, скоріше, проблема державності як такої, ніж конкретно політики та практики символізації міста. Можливості муніципальної публічної влади у формуванні бренду міста також достатньо обмежені, оскільки у цій ситуації вона буде йти за розвитком подій в економіці та культурі, а не визначати їх.

У другому випадку – неформальному – будь-яка спроба використати символізацію у цілях публічного управління містом буде мати ознаки політичної маніпуляції свідомістю містян. Неформальна символізація міста, що впливає з самого смислу поняття «неформальна», має бути творчістю місцевої громади, результатом її самоусвідомлення та самовизначення.

Неформальна символізація може народжуватися у міських дискусіях, спонтанних міських практиках чи ініціативах.

Висновки

В процесі реалізації політики декомунізації бажано уникнути жорсткого злиття формальних та неформальних технологій символізації міста. Лояльність щодо присутності держави в місті не виключає різноманіття його символічного сприйняття, більше того – така індивідуалізована публічна символічність міста принципово не може бути одномірною чи усталеною назавжди, її не слід обмежувати в праві розвиватися і змінюватися. При цьому слід пам'ятати, що жодна з символічних картин міста не є вичерпною і не може претендувати на істинність в її раціональних вимірах. Символічність завжди просякнута емоціями і вони мають бути мотивуючими для розвитку та обнадійливими.

Процес символічної декомунізації українських міст не може вважатися завершеним доки не буде віднайдено суспільний консенсус щодо неформальної посткомуністичної символіки міста. Публічне управління розвитком міста має враховувати, що відчуття приналежності до єдиної громади через емоційне співпадіння символічних уявлень про місто різних прошарків його мешканців має значний консолідуєчий та солідаризуючий потенціал. Тому варто сприяти дискусіям і культурним практикам, які спрямовані на формування «духу міста», що втілиться у нових пост-декомунізаційних символах.

Література

1. Гриценко О.А. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України, 2019. 320 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/grytsenko_dekomunizatsia.pdf
2. Місто: історія, культура, суспільство. Е-журнал урбаністичних студій. Інститут історії України НАН України, Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка; редкол.: Мирослав Борисенко (гол. ред.), Тетяна Водотика (шеф-редактор). Київ, 2017. № 1 (2). 253 с. URL: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/54971292/Issue_12.pdf
3. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України. 01.01.2020 р. № 317-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
4. Український інститут національної пам'яті. Офіційний сайт. URL <https://uinp.gov.ua/>
5. Anholt, Simon. Brand New Justice: How Branding Places and Products Can Help the Developing World. Elsevier Butterworth-Heinemann; Revised edition 2005 URL: http://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/nation_branding/Brand_Name_Products_Brand_New_Justice_How_Branding_Places_And_Products_Can_Help_The_Developing
6. CityFace: Практики саморепрезентації багатонаціональних міст в індустріальну і постіндустріальну добу. Науковий проєкт URL: <https://cityface.org.ua/>
7. Nas, Peter J.M. Cities full of symbols: a theory of urban space and culture. Leiden University Press. 2011

URL: <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2716171/view>

8. Δόξα / Докса. Репрезентація міста в культурних, історичних та соціальних практиках: зб. наук.праць з філософії та філології. Одеса, 2019. Вип. 2(32). URL: https://cityface.org.ua/resources/data/a_20200910142558_0988621a5b5.pdf

References.

1. Hrytsenko O.A. Dekomunizatsiia v Ukraini yak derzhavna polityka i yak sotsiokulturne yavyshe. Kyiv: Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy; Instytut kulturolohii NAM Ukrainy, 2019. 320 s. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/grytsenko_dekomunizatsia.pdf

2. Misto: istoriia, kultura, suspilstvo. E-zhurnal urbanistychnykh studii. Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, Istorychnyi fakultet Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka; redkol.: Myroslav Borysenko (hol. red.), Tetiana Vodotyka (shef-redaktor). Kyiv, 2017. № 1 (2). 253 s. URL: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/54971292/Issue_12.pdf

3. Pro zasudzhennia komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsystyskoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukraini ta zaboronu propahandy yikhnoi symvoliky: Zakon Ukrainy. 01.01.2020 r. № 317-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>

4. Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty. Ofitsiinyi sait. URL <https://uinp.gov.ua/>

5. Anholt, Simon. Brand New Justice: How Branding Places and Products Can Help the Developing World. Elsevier Butterworth-Heinemann; Revised edition 2005 URL: http://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/nation_branding/Brand_Name_Products_Brand_New_Justice_How_Branding_Places_And_Products_Can_Help_The_Developing

6. CityFace: Praktyky samoreprezentatsii bahatonatsionalnykh mist v industrialnu i postindustrialnu dobu. Naukovyi proekt URL: <https://cityface.org.ua/>

7. Nas, Peter J.M. Cities full of symbols: a theory of urban space and culture. Leiden University Press. 2011 URL: <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%3A2716171/view>

8. Δόξα / Докса. Reprerentatsiia mista v kulturnykh, istorychnykh ta sotsialnykh praktykakh: zb. nauk.prats z filosofii ta filolohii. Odesa, 2019. Vyp. 2(32). URL: https://cityface.org.ua/resources/data/a_20200910142558_0988621a5b5.pdf